

Проблеми на художествения превод

В ЛЕГЕНДАРНИЯ СВЯТ НА ДЕТСТВОТО

(Детско-юношеската преводна литература през изтеклата 1981 г.)

НИНО НИКОЛОВ

ВМЕСТО УВОД

Ще започна с едно разочарование. Като приех да огледам детско-юношеската преводна литература през изтеклата 1981 г., смятах, че ще имам работа с десетина-петнадесет стихосбирки, дето могат да бъдат прочетени за седмица-две. Нищо подобно! Библиографският списък ме изправи пред една единствена стихосбирка и още петдесет повече или по-малко обемни заглавия. Книгите заеха в претъпканата ми библиотека мястото на един класик. Класикът слезе на пода с 30-те си тома в елегантни сиви корици, а по полицата наскача веселата и пъстроцветна тълпа на новите книги, избуяли различно по формат като ученици от една паралелка. Повечето от тях бяха рожби на издателство „Отечество“. Тук-таме се срещаха и деца на „Народна младеж“ и „Български художник“, както и на „Георги Бакалов“, Варна. Но те бяха толкова малко в многобройната сякаш следвоенна паралелка.

И така: книгите се настаняха удобно пред мен и зачакаха да чуят какво ще кажа. Заотлягах, докато между нас застана малкият ми син и започна да сочи: „Прочети ми ей тази! Не — другата!“ Малкият избираше книгите по техния външен вид, но неговият окончателен избор бе разколебан от участието на толкова талантиливи наши и чужди художници в оформянето и илюстрирането на детско-юношеската книга. Ще спомена имената на художниците, както бяха посочени от него: Любен Зидаров, Марайа, Иван Кенаров, Анри Кулев, пак Любен Зидаров, Стоимен Стоилов, Атанас Василев, както и библиотечните оформления на Стефан Груев. Когато му казах, че книгите трябва да бъдат върнати, той се разплака само за илюстрираните от Марайа „Африкански приказки“.

За да приключа с творческото му участие, ще добавя, че той спечели най-много от прочитаните книги. Цял месец не стъпи в детския дом, ходеше като замаян и бе най-силно поразен от старинните легенди, преразказани за деца от В. Маркова, Н. Гарская и С. Прокофиева, преведени твърде прилично от Желязка Купенова.

В този великолепен сборник, издаден за съжаление на почти вестникарска хартия под заглавието „В страната на легендите“, оживяват народни първообрази на безсмъртни литературни образи: Ролан, крал Артур и рицарите на кръглата маса, Тристан и Изолда, Лоенгрийн, Робин Худ, Томас Лермонт, Лорелай, Хамелинският ловец на пльхове (пльхоловец шеше да е по-добре!), Вилхелм Тел, Дон Жуан, Летящият холандец, д-р Фауст. Изглежда, че и за юношите, а и за децата е най-добро тъкмо това, което е най-добро и за възрастните. Затова нека си пожелаем повече книги със съвършенствата, които разкрива пред нас „В страната на легендите“. Те са богатство, което трябва да намираме непрекъснато по книжарниците. Предполагатширока пропаганда в печата и големи тиражи. Лошата хартия в подобни случаи е недоразумение, най-мекото казано.

Изправен отново пред полицата, посегнах към единствената книга със стихове. Така се озовах

Уважаваният наш поет и преводач представя с този сборник съветската поезия за деца и обобщава дългогодишните си усилия по претворяването на Корней Чуковски, Самуел Маршак, Ованес Туманян, Владимир Маяковски, Лев Квитко, Агния Барто, Сергей Михалков. Някои от тези преводи са получили широка популярност сред нашите най-малки читатели. Други са били вече обект на критически погледи, на литературни оценки. Хр. Радевски насочва вниманието ни към най-ярки автори и творби. Той ни дава отличен пример за подбор, основан на сериозни и задълбочени, бих казал, академични познания върху огромната съветска литература за деца и юноши. В нейния океан той плава уверено и с точен компас, насочен към балканския Юг, където се раждат, учат и възмъжават младите българи. В предговора Христо Радевски се обръща към тях:

„Има такава невидима, вълшебна страна, която се нарича Поезия. Когато четете или слушате хубави стихотворения, вие се намирате в тази страна. Там се ходи безплатно и без паспорт — без да се качваш на кола, влак или самолет. . . Вълшебниците, с които ви запознавам с книгата, дето е в ръцете ви, говорят на руски език. Аз се опитах да ви кажа на български това, което те са казали на родната си реч.“

„Вълшебниците“, това са поетите. „Те са добри чичковци — пише Радевски. — Обичат децата и създават хубави стихотворения за тях.“ Но вълшебници биха могли да бъдат и издателите, мисля си аз. Нека бъдат и те добри чичковци. Нека обичат както децата, така и преводачната поезия за деца. Защото сборникът на Христо Радевски „При вълшебниците“ е една самотна ластовица в иначе пролетната за нашето детско-юношеско книгоиздаване 1981 г.

СРЕЩА НА ДВАМА ВЕТЕРАНИ

Освен със стихотворни преводи в сборника на Радевски Сергей Михалков, нашият стар приятел, е представен на български с повестта-приказка „Празникът на непослушните“, в превод на друг ветеран на преводаческото дело у нас — вечно младата Дора Габе. Бях се подлгал, че става дума за поезия, когато посегнах към книгата. И не останах излъган: преводът наистина ми прозвуча като поезия. Замислих се: колцина от нас могат да претворят една руска детска книга така, както е направила това Дора Габе в срещата си с автор като Сергей Михалков. Среща на двама ветерани е тази книга — блестящ пример за всички, които обръщат преводачески поглед към съветската, а и не само към съветската детско-юношеска литература. „Празникът на непослушните“ се е превърнал в празник на нашето преводаческо изкуство. Тук всяка дума е на мястото си, всяка страница звучи съвършено, сякаш е написана от български класик. Чуждият автор е извисен от преводача до най-доброто равнище на нашата национална литература. Прескочена е не само езиковата бариера, както се успокояваме обикновено, но е извършена и една национализация, простете изрази, на чужд автор в името на българската култура.

В превода на Дора Габе сладкарницата се казва „Лаком дол“. Героите носят имена Репонка и Репонко. Докторът е Ухогърлонос, учителят — Глобус. Трудно е да се опишат достойнствата, музиката на белетристическото слово, лиричността на повествованието, живостта на диалозите. Ето няколко реда:

„Най-сетне се появи дългоочакваният писмоносец. Той се появи изневиделица, не от оная страна, от която го очакваха. Вятърът го беше отнесъл и прелетя на площада откъм градския часовник, едва не закачи опашката си на стрелките.“

Обърнете внимание: писмоносец, а не — куриер или пощальон. Изневиделица, а не — очаквано или внезапно. Страна, а не — посока. Закачи, а не — оплете, както бихме прочели у гениозина, дето се хващат за първата хрумнала им дума. А ето как звучи и малката песен на героите:

Мами! Татковци! Без вас,
както е на вас без нас.

Сергей Михалков може да бъде спокоен за българския превод на „Праздник непослушания“. Книгата му звучи равностойно тъкмо защото е преведена като „Празник на непослушания“, а не като „Празник на непослушанието“! Още едно доказателство, че изкуството на преводача няма нищо общо с буквализма, че и то предполага творческа свобода, както и останалите изкуства. Но...

СВОБОДА НЕ ЗНАЧИ БЕЗРЕДИЕ

Извадил няколко книги от пъстрата и жизнерадостна паралелка, в никакъв случай не бих искал да подценя значението на останалите. Нито пък да се уповавам на техния шарен хаос. Обръщайки се към тях, те неусетно се подредиха в съзнанието ми, насядаха в редици, разделяха се с пътеки, едни заеха по-предните, други — по-задните чинове, сякаш се стремяха да бъдат забелязани или незабелязани със своите съвършенства или недостатъци. Ще спазя порядъка, който си избраха самите те, заставайки по-близо до прозорците или до вратата на вече проговорилата за мен класна стая.

Ще назова редиците, както ги видях: приказки — приказни повести — класика за малки и големи — проза за деца и юноши — приключения за всички. А сред тях униформените поредици, чиито възпитаници са тъй малко, че се губят между другите книги.

И друг път съм имал възможност да говоря за поредиците. Нямам вкус към униформите. От тях бяга понякога и нашето Военно издателство. За разлика от цивилните, които ги навличат, когато трябва и когато не трябва. Най-лекото нещо у нас е да откриеш нова поредица. Макар че това са най-малобройните паралелки в нашата издателска гимназия. На всичко отгоре тъкмо в тези паралелки закъсняват повечето ученици и завършват годината само по няколко от тях! Нека се огледаме: българските деца растат, учат се, женят се, сами създават поколение, а библиотеката, техен връстник, едва крета през десетилетията с окъсяващи и изпняващи дрешки, учила-недоучила, свършила-недосвършила, ни венчана, ни разведена, а вече почти забравила първите си рожби. От гледна точка на поредиците издателят прилича на безотговорен родител, който казва: нека се роди, а после ще видим какво ще го правим! И поредиците се раждат една след друга, специално наречени, а понякога и номерирани, че да личи още повече бавното им развитие. Питам се: какво щяха да загубят включените в поредицата книги, ако излизаха поотделно. Защо трябва да ги подвеждаме под общ знаменател, да им слагаме обща, и то биеща на очи фирма, да ги номерираме. Защо трябва да ги строяваме, да им налагаме еднородно движение. И да ги чакаме едва ли не цял живот да пораснат, да свършат, да ни внушат приятното усещане за едно завършено културно дело.

С две думи: издателската поредица има смисъл, ако може да свърши работата си в предварително определено време, да кажем — в едно десетилетие. Тя предполага специални издателски възможности, далеч от грижите за хартия и кадри, включително преводачески, венец на вече завършена в рамките на нацията културна дейност, а не произволиво начало на мечти и планове.

Казаното за поредиците важи и за речниковите, енциклопедическите и другите многотомни справочни издания, нужни всекиму и особено на преводачите. Кой може да чака по няколко, до пет-шест и повече години от том до том, когато тези текстове остаряват сравнително бързо в съвременния живот и се нуждаят най-малкото от непрекъснато допълване и обогатяване. И не се ли дискредитират подобни издания, още преди да бъдат завършени, както и някои от поредиците.

Може би поредиците на детско-юношеското ни книгоиздаване не са най-добрият повод за изложените по-горе мисли. Имам пред вид „Когато бях малък“, която свързва с добре познатото си добронемировско заглавие най-добрата наша и чужда проза за деца, изтъквайки в тази успоредница безсмъртни постижения на нашата литература. Тук има какво да се обобщи и какво да се допълни в името на нашето добро литературно самочувствие, което е и една от целите на библиотеката. Но една-две книги годишно са твърде малко, за да постигнем очаквания ефект.

Толкова са и книгите на „Световна класика за деца и юноши“ и „Избрани книги за деца и юноши“, на „Вълшебници“ и „Смехурко“. Колкото и грижливо, сериозно и добре да се списват тези поредици, те ми приличат все още на омагьосани дървета, които раждат по една, две или три златни ябълки годишно. Далеч съм от мисълта, че тези дървета трябва да бъдат изсечени или че могат да бъдат кръстосани с многоплодните киселици и петровки, предлагам само да помислим дали не могат да дават по две или три реколти годишно, тъкмо с помощта на преводачите-градинари. На сегашните, а и на тези от миналото, дете вече не са между нас.

След тези по-общи изводи нека се обърнем към конкретните книги, подредени така, както ги видяхме. Ще започна с приказките, нашите

БЕЗСМЪРТНИ СТАРИ ПОЗНАЙНИЦИ,

очаровали усещанията и разпалили фантазията, превърнали веднъж и завинаги околния свят в легендарен като самото детство. Те се връщат при нас с прекрасно издадените книги на „Отечество“, „Народна младеж“, „Български художник“ и „Георги Бакалов“ — Варна. Благодарното съревнование между четирите издателства е дало своите зрели и сладки плодове. „Приказки“ от Ернст Теодор Амадеус Хофман в превод на Страшимир Джамджиев. „Индиански народни приказки“, разказани от Алън Макфарлан в превод на Юлия Бучкова-Малеева, „Африкански приказки“, преразказани от Рената Пакарие в превод на Люба Никифорова. „Африкански легенди“, събрани от Бернар Дадие, в превод на Красимир Мирчев. „Умница-хубавица“ — третият том от четиритомника „Приказки на балканските народи“, преразказани след превода от Ангел Каралийчев и Николай Тодоров. И модерните „Приказки на Осмиянко“, написани от словашката писателка Криста Бендова и преведени от Вълчо Раковски.

Всяка от тези книги е едно очарование за най-малките и за най-големите. Те са създадени за всички човешки възрасти, както хлябът и сьнищата. Преведени са твърде добре, четат се на един дъх, доставят удоволствие и възпитават отличен вкус. Двата тома африкански приказки и легенди отразяват нарасналия и у нас интерес към първоизточниците на културата в един древен континент с формата на човешко сърце. Щастливо откритие са „Индиански народни приказки“.

Приказките на Хофман се явяват пред нас във второ подобро издание. Те съдържат най-добрите бисери на „Хофманиадата“: „Лешникотрошачката“, „Златната делва“, „Малкият Цахес — наречен Цинобър“, „Царската годеница“. Коледни светлини се излъчват от тази елха на метафорическото мислене, колкото празнична, толкова и интимна, израснала до всеелната на човешките прозрения и обсипана с ярки овали, в които пулсират обичта, топлината, доверието, жаждата и звездната неудовлетвореност на човешкото сърце. Страшимир Джамджиев — е доближил плътно до света на Хофман. Това е направил в своя предговор и Здравко Петров — един от изтъчените ценители на детската приказка у нас.

„Всичко е една приказка“, казва Новалис, но как бихме го усетили тъкмо така, ако нямаше писатели и преводачи чародейци, върху чийто опит сме стъпили? Бих искал да се разширява в нашето преводаческо изкуство прекрасната езикова и художествена територия, завоювана от народното ни творчество, а сетне от класици като Славейков и Вазов, Чичо Стоян и Елин Пелин, Каралийчев и Разцветников, Ран Босилек и Калина Малина, Марко Марчевски и Емилиан Станев, Дора Габе и Елисавета Багряна. Почти няма значителен български писател, който да не е писал за деца. Тъкмо поради това не бива да се обръщаме към крупните произведения на световната детска литература, преди да сме усвоили богатствата, кредото и достиженията на собствената си класика, нейния подход към родния език и народната душевност. В приобщаването на древните чужди приказки, легенди и митове не можем да се опираме само върху езика на нашето всекидневие, трябва да потърсим и неутасналите патинирани пламъци на думите и изразите, които чакат да бъдат събудени като Спящата красавица. Този превод предполага познавачи и ценители на родния език. Всички думи не стават за него, както не са подходящи всички инструменти за изпълнение на Бах или Моцарт.

Вгледан в миналото, все ми се струва, че преводачите на приказки и легенди са били чудновати хора, брадати деца, неподкупни като достойната старост или млади ентузиасты, които

са имали щастието да отраснат до неповторими дядовци и баби, дето намаляват все повече с годините. Примерът си е пример, той е жив и досега. СреЩаме го в публикувания през изтеклата година превод на Ангел Каралийчев „Излекуваният мързел“. От него се е учил Николай Тодоров в претворяването на балканските народни приказки.

По-друго нещо е преводът на Вълчо Раковски, който идва, за да ни докаже, че светът на детските приказки се е променил през нашия век както в сюжетен, така и в езиков план. Тази приказка е вече усложнена като усещане, без да скрива жаждата си към простота човешка. Става дума за Криста Бендова с нейния герой Осмиянко, попаднал при животните, принцесите, детективите и птиците, в чудните страни и подводното царство, в гората и сред сладкишите. Има ли по-подходящ световен сбороток за една съвременна република на приказките? Преводът Вълчо Раковски е прекрaчил нейния праг, справил се е успешно с по-новата си творческа задача. Но затова са му помогнали и скъпоценните натрупвания на нашата съвременна оригинална и преводна детска литература, която изведе десета от романтичния свят на остарели бит и се нагърби с тежката задача да ги въведе в по-строгия свят на възрастните, да ги подготви за съвременния живот.

ПРИКАЗКИТЕ РАЖДАТ ПРИКАЗКИ

Така е във всекидневното, така е и в литературата. Приказните повести, разкази и романи са един от основните жанрове на детско-юношеската литература. Те ѝ принадлежат не само защото произхождат от нейния вълшебен свят, но и защото използват тъкмо вълшебните средства за художествено внушение. Детско учудване и чистота, дълбочина и яркост на представяванията отличават авторите на този жанр, в който животните говорят като хора, дърветата растат до облаците, а погазената трева се изправя с човешка въздишка. Това е царство на благородни пориви и безбрежна човешка фантазия, еднакво задължителни за автора и преводача-претворител.

Постиженията ни в този жанр през преводната 1981 г. са твърде показателни. Христина и Богдан Атанасови са превели „Шумът на върбите“ от Кенет Грейъм. Бояна Петрова — „Разни приказки за игра“ от Джани Родари. Цветана Кръстева — „Таро — синът на дракона“ от Мийоко Мапутани. Писатели и преводачи от различни поколения! И трите книги оформят поредицата „Вълшебници“ на издателство „Отечество“. Но тук е мястото да изразим радостта си, че вече превеждаме и от такива далечни и трудни езици като японски. И че в превода участвуват сравнително млади преводачи наравно с по-опитните.

Други млади преводачи като Теодора Давидова, Александър Бояджиев, Рима Иванова, Мая Халачева и Александър Раковски са се справили също така успешно с преводите си на „Невероятното пътешествие“ от Шийла Бърнфорд, „Кой знае защо“ от Ема Смит, „Рибите-балон живеят в морето“ от Пола Фокс, „Момиченцето от земята“ от Кир Буличов и „Аничка Дребосъчето и Сламеният Хуберт“ от Витезвал Незвал. Различни жанрове и различни езици! Но тези преводни книги и особено последната, изградена предимно от диалози, показват уменията на младите преводачи да боравят живо и духовито с говоримата реч, долавяйки както скрития нък, така и дешифрирания контекст.

С подобна художествена иносказателност се отличава и повестта на Кристине Ньостлигер „Долю краставиичия цар“, преведена от Елисавета Кузманова колкото проникателно, толкова и жизнерадостно, с каламбури от улицата и детския двор, с лека подигравка над всеннайковщината у деца и възрастни, както и с изблици от гняв срещу неоправдания страх, който деформира човешкото съзнание от най-ранна възраст.

Говорейки за качествата на едно художествено произведение, ние неусетно ги пренасяме и върху превода, когато той е добър. И това е естествено. Само талантливият прочит може да роди талантливата интерпретация. Преводачите по-скоро са критици, отколкото преподаватели, това отличава изкуството на превода от обикновения анализ в урок по чужд език. Речникът и граматиката не казват всичко. В това ни убеждават и постиженията на известни наши преводачи като Стефан Илчев, Иванка Васева и Пенка Кънева в претворяването на „Крал Матуш на безлюдния остров“ от Януш Корчак, „Тяпки и горското човече“ от Майя Ганина и „При-

клученията на двете братчета козлета“ от Всеволод Нестайко. Както и недостатъците в превода на „Секретна молба“ от Сергей Алексиев, направен от Майя и Иван Салабашеви. Оценката за последната книга е по-категорична и поради това, че тя съдържа разкази за Владимир Илич Ленин. Излишно е да подчертавам, че по-отговорната тема предполага и по-опитни преводачи.

КНИГИ ЗА МАЛО И ГОЛЯМО

Това са книгите на световната класика. Един Гогол например със своите невероятни повести: „Тарас Булба“, „Портрет“, „Шинел“ и „Каляска“, поднесени от поредицата „Световна класика за деца и юноши“. Доскоро любителите на „или-или“ в литературата се питаха: „Толстой или Достоевски?“ С обич и към двамата, напоследък все по-често чувам: „Гогол!“ Твърдят го отлични писатели като Йордан Радичков и отлични преводачи, дето следят и познават тенденциите в развитието на световната литература през последните десетилетия. Бих искал да се приобща и аз към тях, да изразя удовлетворението си от включването на Гогол в най-представителната поредица на издателство „Отечество“.

Гоголевите повести са преведени от Георги Караславов, Илиана Вladoва, Лиляна Минкова и Донка Станкова. Преводът заслужава специално внимание. Като изхождаме от трудността на задачата, стойността на постигнатото трябва да ни радва двойно. С включването на Георги Караславов е проявено необходимото внимание и към традицията, която сочи непреходния интерес на нашата култура към Николай Василиевич Гогол през различните противоречиви десетилетия. Преводът на Караславов е безспорно добър, но времето си е казало думата и отделни недоглеждания бият на очи.

„В запорожския лагер се чуваше шум и движение. Изпърво никой не може да си даде сметка как е могла да мине войска в града.“

Струва ми се, че войска би могла да *премине* в града или просто да мине *през* града. Освен това: може да се чуе шумът, но не и движението, движението може да се види, усети, долови. Последните два глагола биха могли да свържат едновременно шума и движението.

Мога да посоча и други подобни примери. Не за да омаловажа преводаческото дело на ветерана Георги Караславов, а за да подчертая нарасналата взискателност на читателя. Самите редактори осъзнават това и се питат: не могат ли да бъдат отстранени с лекота някои недоумения, които подбиват съвременната стойност на един превод с традиционни заслуги.

Гоголиадата участва в нашите всекидневни разговори. Но Гогол, струва ми се, все още не е намерил своя голям български преводач. Някой трябва да му се посвети за дълго време с помощта на Съюза на преводачите, разбира се.

В същата поредица „Световна класика за деца и юноши“ откриваме и повестите „Малкият бунтовник“ от словенския класик и приятел на нашата култура Франце Беук. Те са сравнително интересни и добре написани, но ако ме бяха попитали, щях да възразя срещу включването им като втора книга за годината в тази отговорна поредица. Не ги виждам редом с Гогол. Не се отличава с особени качества и техният превод, направен от Венцеслава Йорданова.

Още по-малко удовлетворение получавам от превода на Живка Рудинска — „Зелени години“ от Арибалд Кронин. Прозвуча ми като препреведен. На всичко отгоре и книжното тяло бе обърнато в корицата, така че и гледката наруши уважението ми към известния писател. „Изправени сме пред един *спад на интереса* от първа величина“ — превежда Живка Рудинска. Но този спад на интереса аз усещам по-скоро като руско, отколкото като английско мислене. Не ме убеждава и *селската шунка*, и това, че Алисън нарежда *нещата за ядене*, а не сухоежбината, това, що имаше, и пр. Не ми е ясен и подносът с мляко и *ронливи бисквити*, колкото и различни да са бисквитите по света.

Повече ме впечатли втората книга на поредицата „Когато бях малък“, книгата на австрийския писател Алън Маршал „Мога да прескачам локви“ в превод на Светлана Стефанова. Бих искал обаче веднага да напомня, макар и леко перифразирани, думите на самия писател: „За да превеждат достойно, хората трябва да побеждават своите слабости. Решението да *из-*питаш всички радости в живота е свързано с разбирането, че хубавото преживяване е възможно само когато е свързано с другите.“ Замених думата живеят с превеждат, но мисълта не загуби

нищо от своя смисъл. Защото и преводът е вид живот, начин на творческо съществуване, което не само започва с добрия подбор, но и разчита понякога на него, както е в случая.

В светлината на тези мисли поставям и повестта „Том Сойер детектив“ от Марк Твен в превод на Павел Главусанов. Значително по-добър е преводът на „Питър Пан“ от Джеймс Бари, дело на Боян и Теодора Атанасови в рядката и като наситеност библиотека „Смехурко“. Но най-голямо удовлетворение изпитах от книгата „Бертолко, Бертолдино и Какашено“ на италианския класик от XVI столетие Джулио Чезаре дела Кроче в превод на опитния наш интерпретатор на италианска литература Никола Иванов. Тук изборът и реализацията вървят ръка за ръка и отварят широко вратите към тайните на преводаческия успех.

ЧЕТИВО ЗА ЮНОШИ

е поредица от романи и повести, усвоили подхода на зрялата белетристика, но насочени към по-незрелите възрасти на човека. Оправдано ли е подобно насочване — питат професионалните критици. Ще ги оставим да продължат своя безкраен спор за смисъла и безсмислието на специализираната за юноши оригинална и преводна книжнина. С наличието на подобна библиотека издателство „Отечество“ заема страна в този спор. Отговорът на издателството е още убедителен и с това, че не посочва възрастовите граници, за които са предназначени тези книги. Защото в пубертета, както е известно, едни деца се развиват по-бързо, а други по-бавно. Няма да се впускам в подробности, но не мога да не отбележа, че библиотеката за юноши наподобява в определена степен и съзнанието на възрастта, за която е предназначена. Хаосът от настроения и теми понякога е толкова голям, че би могъл да послужи и като аргумент в устата на противниците на юношеската литература. Но какво да се прави? Издателската печатна машина не е телевизор, че да може да обедини пред един и същи екран гледащи и недогледащи, виждащи и недовидяващи, разбиращи и недоразбиращи. Затова пък книгата може все още да бъде избрана.

Пред мен са номер 16, 17, 18 и 20 на споменатата библиотека, липсва номер 19, а това може да подразни всеки педант-колекционер. Ще разгледам посочените книги в техния номериран ред.

Борислав Парашкевев е превел от фински повестта на Лена Крун „В човешки дрехи“. Това е един достъпен за нашия читател превод от неособено достъпен език. Книга за засипаните с пясъци крайбрежни градски улици, в която се твърди, че „Сънят не е сън, докато сънуваш“. Носталгията и романтиката тук се борят за добродетелите на градския, т.е. на преобладаващия човек в по-развитите страни. Преводачът е усетил и подводното течение на тази кауза, за да я претвори в езиковата стихия на нашата култура, като запази и нейната оригинална сила и колорит.

Даровитата млада поетеса и преводачка София Бранц е превела от руски повестта „Чисти камъчета“ от Алберт Лиханов. Мотото на тази повест е:

„Стисни юмруци, добрина,
бъди сурова и безстрашна,
бори се смело и докрай
със всеки, който те заплашва.“

Впечатлението от добрия превод обаче е нарушено от остарелите по дух и техника иллюстрации на Мария Чакърлова, както и от цялостното издаване на поредицата с недоброкачествена хартия.

В други, неособено познати на нашия читател езици ни въвеждат преводите на Павел Стоянов и Борис Ников: „Нощният татко“ от шведската писателка Мария Грипе и „Крепост от тръни“ от унгарския прозаик Ищван Фекете. Прилично, сравнително добре звучат на български и двата превода. Ще се спра обаче, макар и не за добро, върху работата на преводача Борис Ников. Освен с тази юношеска книга на издателство „Отечество“, чийто редактор е Мария Ге-

расимова, той участвава съвместно с Мария Герасимова и в превода на романа „В петък срещу събота“ от Ишван Петровац, издаден от „Народна младеж“.

Преди да пристъпя към този доклад, се случих за пръв път редактор на Борис Ников в „Партиздат“, където бе превел романа „Без власт“ от Имре Добози. Проклетх литературата по време на тази редакторска работа. Поправките ми обхващаха по двадесет-двадесет и пет реда на страница. Преводачът очевидно знаеше унгарски, но не знаеше български. Очаквах след редакторските си поправки бурна реакция, както става обикновено, но получих за мое учудване пълно мълчание от ответната страна. При преглеждането на втората коректура открих, че всички мои поправки са възприети и страниците преписани. Нямаше за какво да говорим и тъкмо това ме накара да се замисля. Свикнал да си развалям отношенията с моите редактори за всяка дума, останах като ударен с мокър пешкир. И чак тогава се досетих, че мълчаливата позиция на преводача Борис Ников е къде по-силна. Та нали преводът ще излезе с неговото име, а аз — загубил време почти колкото за един нов превод на книгата — ще бъда отбелязан някъде на последната страница и никой няма да си даде сметка за моето реално участие в нейния окончателен вид. Така разбрах защо Борис Ников все по-трудно намира редактори в лицето на нашите изявени унгаристи, чито поправки е предавал с лекота на своята машинописка. Ако се отнасяше само до мен, бих отговорил на мълчанието с мълчание. Но зад гърба на Борис Ников стоят няколко десетки преведени книги. Той се подписва като преводач под три-четири, а понякога и под двойно повече заглавия годишно и всички тези преводи излизат в последна сметка все горе-долу прилично преведени на български.

Давам публичност на горните мисли, защото искрено се боя, че подобни случаи са възможни и в другите редки езици, от които превеждаме.

ПОРАЗЯВАЩАТА РЪКА ИЛИ НИКОЙ СИ ОЛД ШЕТЪРХЕНД

Чувал съм Леда Милева да говори за неповторимите заглавия в нашата преводна литература и съм се възхищавал от такива точни преводачески попадения като „Дребосъчко“ и „Клетниците“. Сега ще се намеся в този разговор, за да потъжим всички за Поразяващата ръка, превърната от нашия колега Веселин Радков в някой си Олд Шетърхенд. Загубата е голяма, разбира се, защото Олд Шетърхенд не може да замени в съзнанието на българина Поразяващата ръка.

Проблемът е по-комплициран, естествено изискванията за вярност към оригинала и за възможно най-голяма близост до оригиналното произношение на чуждите имена загърбиха през последното десетилетие не една традиция на побългаряване в миналото. Имало е, разбира се, и зле прочетени имена, за което са спомогнали и преводите от превод. Много чужди книги у нас са навлезли чрез руски и немски език. Казваме Вашингтон вместо Уошингтън, Херцен вместо Герцен. Андрей Данчев и Сергей Влахос държат на оригиналното произнасяне, смятат, че нещата още могат да се поправят, че българската фонетика е достатъчно богата за точно отразяване на чуждата, че след като не си служим с латиницата, дето е задължително оригиналното изписване на чуждите имена, трябва да използваме всички наши възможности за точно им фонетично изписване с кирилицата. Веселин Радков е заел същата позиция, но в една още по-сложна ситуация. Неговият, а и наш любим автор Карл Май е написал безсмъртните си приключенски книги за Америка на немски език. И това е изправило талантливия наш преводач заключенски книги за Америка на немски език. Той се потърсил пълна адекватност пред всички нови трактовки за „непреводимото в превода“. Той е потърсил пълна адекватност с езика на оригинала, където английското well например е отразило за немската публика един леко разбираем чужд привкус, какъвто ние българите бихме могли да усетим от някоя сръбска дума в текста. Well обаче е твърде далечно за нашия читател, той не е дълъжен да го знае и има пред вид. Затова ми е трудно да се съглася с тази позиция, кожен да го знае и има пред вид. Затова ми е трудно да се съглася с тази позиция, който и академически да е тя. И толкова повече съжалявам за Поразяващата ръка! Трябва да разпозная като зениците на очите си щастливите попадения на нашето преводаческо минало. Аз лично бих се съобразил с традицията дори когато не са чак толкова щастливи попаденията на миналото, стига да са получили широка популярност, както в случая с Вашингтон и Херцен.

Говорили сме неведнъж за това с одухотворения и незабравим Владко Мусаков. Той посвети юношеството и младостта си, за да ни сближи с най-ярките книги на приключенската литература за всички. Остави ни почти сто заглавия. Искрено се радвам, че Веселин Радков следва неговия път. Той ни представя за една година три книги от Карл Май: двата тома на „Винету“ в пълен превод, както и „Тигровият мост“. Неговият превод е прекрасен, но „дреболиите“, за които стана дума, ме огорчиха дълбоко. За мен няма и не може да има Карл Май на български език без Поразяващата ръка. Никога не съм искал да бъде Олд Шетърхенд, нямал нищо общо с него. Докато Поразяващата ръка ме съпътства от детските игри и за цял живот. Мен и още няколко поколения.

За пръв път се появява пред нас в пълно, а не съкратено антологично издание друг стар познайник — Емилио Салгари. Божан Христов е превел почти показно, с голяма любов и възходна ерудиция „Черният корсар“. Прочитът на романа ми достави удоволствие, което бих искал да споделя с всички. Подразниха ме само три места в книгата:

„Притичахме, за да попречим на бягството на опасните бандити.“ Глаголът *осуеим* би могъл да спаси фразата от повтореното на двете *на*.

„Както Ван Шилер се бе усъмнил, касаеше се за линеен кораб с внушителен вид. . .“ Откъде се е взело това *касаеше се*, не знам. *Отнасяше се* или *ставаше дума* за биха могли да заменят къде по-благозвучно тази административна дума!

Флибустери и буканери — това са пиратски кораби, които участват и в политическите интриги между Испания, Англия и Франция. Божан Христов е обяснил това в своя послеслов. Но послесловът е трябвало да излезе като предговор, за да улесни прочита и пълното разбиране на книгата от по-младите читатели, които много не обичат да се ровят в речници за чужди думи.

НЕ ПОДЯЖДАЙ ЧУЖДЯ ХЛЯБ

Това обръщение ми хрумна, докато четях използваните спорадично в детската и юношеската проза стихове. Техният превод не ме удовлетвори почти никъде. Странно е, че интерпретаторите на прозата се нагърбват така спокойно и с превода на разпилените в нея стихове. Подценявайки особеностите на мерената реч, те забравят, че могат да дискредитират и един твърде добър превод с няколкото наподобяващи поезия нелепици в него. Как може да си разреши един преводач, който претворява редове като: „Нима висшето шастие на Анселмус е нещо друго, а не живот в поезията, в която светото съзвучие на всички същества ни се разкрива като най-дълбока тайна на природата“, да си позволи да ни поднесе редом с тях стихове като:

Мъчи ли те болест,
гасне ти в сърцето
любовната горест,
мрачно е небето.
Духът се възражда,
все рими нагажда,
стихове щом пиша
пак леко се диша.

Време е да престанем да нагаждаме римите наистина! Защо трябва да си нахлузваме грозни връзки под добре ушития костюм? Както дразни прозаизираният превод на поетическите редове, така дразни и остихотвореният превод на прозаическите. Всяко нещо има смисъл само на своето място!

Спрях се мимоходом на този въпрос, който предполага не само нашата, но и редакторската придирчивост. В словесното изкуство, както е известно, думата е владение, изречението вселена. И всеки жанр се подчинява на собствените си закони.

ще си разреши само няколко изречения. Изтеклата 1981 г. е един богат и плодотворен период за нашето детско-юношеско преводно книгоиздаване. Интересни книги. Гризлив подбор. Добри преводи. Проницателни предговори и послеслови. Отговорност пред най-младия читател у нас. И все пак: какво все още не достига? Не познанията по чужди езици, а тъкмо владенето на всички възможности и съвършенства на нашия роден български език. Обобщаването на опита на няколко творчески поколения от писатели и преводачи в работата на всеки един от нас. Жаждата за съвършенство, което е вече постижимо.

ПРЕВОДИТЕ НА КНИГИ ПО ИЗКУСТВАТА — 1981

ЕНЧО МУТАФОВ

Както всяка общност, която предстои да се оценява, така и преводите на книги по изкуствата, естетиката и философията предизвикват противоречиви оценки. От това по-естествено няма. Различен е рангът и на книгите, и на преводачите, различни са подбудите и целите, различни са последиците им. Аз трябва да направя обзор на област със стеснено количество, но с най-дебели книги. Към мене, изглежда, е оказано най-голямо доверие от страна на СПБ, тъй като по теория на вероятностите в тази област може да попаднат книги от всякъде и аз трябва да знам всички езици. Все пак въпреки доверието, ако имаше книги от японски или китайски, щях да се затрудня много, защото, може би знаете, аз ползвам слабо тези два езика.

Очевидно в нашите издателства вече се работи с премислени поредици, за чиито цели се привличат специалисти и се обръщат към майстори на превода. Това е тенденцията и тя не може да се помрачи от изключенията. Ако в художествената литература възможностите за случайности са по-големи поради големия книжен обхват, в естетиката те са смалени. Още повече, че за много книги, които се наричат класика на мисълта, ние сме закъснили. Повече от всякога ние се нуждаем от авторитетни поредици, от авторитетни редколегии, от хора знаещи, мислещи и можещи. Такива поредици за щастие имаме. Изд. „Наука и изкуство“, което решително преустрои работата си и изгони провинциалната лениост и безразличие към културата, вече ни предлага добре организирани поредици, каквито са „Естетика и изкуствознание“, „Литературни светове“ и „Театърът на 20 век“. В ход е подготвителна работа и за други библиотеки.

Оценката на една книжна продукция е нещо много широко. Тя предполага надълго да се впуснем в издателската практика като културно явление, на превода като културен жест; да се впуснем в стойностите и потребностите на днешното общество от дадена книга. Но нека да не забравяме, че задачата е по-конкретна. Ако направя това общокултурно въвеждане, вероятно ще се отегчите много. Там, където е нужно, ще правя накратко отклонения.

Ако настроението ни от преводната продукция миналата година е приповдигнато, това не значи, че няма контрасти. В единия полюс стоят преводите на Хайне от Страшимир Джамджиев, на Иполит Тен на Ерма Гечева, на Кенет Кларк от Христина Атанасова и Никола Георгиев, на другия полюс стоят „Тициан“ в превод пак на Никола Георгиев или „Същност на културата“ в превод на Кузман Савов. В постиженията на преводаческото ни изкуство са творбите на Катерина Киселова, Валентина Топузова, Георги Георгиев, Марко Марков. Преводаческото майсторство ни даде възможност да се насладим на виртуозната лирична и философска проза на Хайне, на парадоксалната мисъл и френско изящество на Дидро, на словесното чародейство на Кларк, на дълбокото изтънчено концептуално загребване на Иполит Тен, на суровия и мускулист език на Алберт Швайцер, на лабораторното и сценично слово на Станиславски, на трудния философски език на Спиноза. Но наред с това ни отблъсква маршируващият език и професионалната посредственост на немския професор Ханс Байер, елементарните характеристики